

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент :
зб. наук. праць. – Чернівці :
Чернівецький нац. ун-т, 2022. –
Том 11. – С. 13-21

Mediarorum: Analytics, Forecasts,
Information Management:
Collection of Research Articles. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University, 2022. –
Vol. 11. – pp. 13-21

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.13-21>

УДК: 329.275:378.4

© Василь Карпо¹

© Ірина Жалоба²

ВИТОКИ ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКОГО РУХУ
І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

У статті досліджуються витоки пан'європейського руху в контексті сучасних викликів для університетської спільноти на прикладі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Здійснено аналіз ідей Ріхарда Ніколаса Куденгофе-Калергі щодо об'єднання європейських держав. Авторами проаналізовано міжнародну діяльність Чернівецького університету як складовий елемент пан'європеїзму. Зокрема відзначено, що ЧНУ реальними діями долучається до різних проєктів Пан'європейського союзу і бере участь у різних міжнародних програмах що є реальним втіленням провідних ідей пан'європеїзму, котрі сприяють сучасним процесам успішної європейської інтеграції України у гуманітарній та освітній сферах.

Ключові слова: Пан'європа, Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Еразмус Мундус, університетська спільнота.

Origins of the Pan-European Movement and Modern Challenges
for the University Community

The article examines the origins of the pan-European movement in the

¹ Кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: v.karpo@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-7828-6980>

² Магістр кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій, факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, E-mail: zhaloba.iryuna@chnu.edu.ua

context of modern challenges for the university community using the example of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. An analysis of the ideas of Richard Nicholas Kudenhofe-Kalergi regarding the unification of European states was carried out.

The authors analyzed the international activity of Chernivtsi University as a constituent element of pan-Europeanism. In particular, it was noted that ChNU actively participates in various projects of the Pan-European Union and participates in various international programs, which is a real embodiment of the leading ideas of pan-Europeanism, which contribute to the modern processes of successful European integration of Ukraine in the humanitarian and educational spheres.

Keywords: *Pan-Europe, Richard Nicholas Kudenhofe-Kalergi, Yuri Fedkovych Chernivtsi National University, Erasmus Mundus, university community.*

14

Постановка проблеми. У листопаді 2022 р. у Відні проходив ювілейний Конгрес з нагоди 100-річчя заснування Пан'європейського союзу – громадсько-політичного руху який спрямований на об'єднання всіх європейців у сильній Європі. З утворення цього союзу виникає ряд ідей, які в майбутньому вплинули на процес європейської єдності, саме в цьому полягає актуальність даної теми.

Обговорення проектів об'єднаної Європи має багатовікову історію. Не дивлячись на різноманітність цих проектів, вони були досить схожими за своїми складовими. Можна погодитись з думкою дослідників з цієї проблеми, що до початку ХХ ст. ідеї об'єднаної Європи мали здебільшого абстрактний характер, їхні ідеали керувалися романтичними ідеями європейської єдності не враховуючи при цьому політичні, економічні, та соціальні реалії [Копійка В., Шинкаренко Т., 2001, с.13-14; Скрипник О., 2017, с.28]. Після Першої світової війни виникає декілька підходів щодо майбутніх проектів об'єднаної Європи. Посилення позицій Сполучених Штатів Америки, невдоволення пануванням метрополій у колоніях, а також повоєнна розруха створили сприятливі умови для розвитку ідеї європейської єдності [Скрипник О., 2017, с.28].

Виклад основного матеріалу. Засновником найстарішої політичної організації, яка виступала за об'єднану Європу був граф Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі. Він народився 17 листопада 1894 року у столиці Японії Токіо. Там його батько, граф Генріх Куденхофе-Калер-

гі був повіреним у справах Австро-Угорщини. Його матір'ю була Міцку Аояма. Свої дитячі роки він провів у західнобогемському замку Роншперг (нині чеське містечко Побежовіци). Згадуючи пізніше ті часи, Ріхард Куденхофе-Калергі писав: «як діти європейця і азіатки ми мислили не в національних категоріях, а континентами. Тому Європа завжди була в наших очах само собою зрозумілою єдністю, земля нашого батька» [Baier S., 2022, с.7]. Останній мав значний вплив на свого сина. Генріх Куденхофе-Калергі, дипломат і приватний науковець, володів шістнадцятьма мовами, викладав своєму синові, який отримав приватну освіту, російською й угорською і представляв собою за словами Ріхарда «ідеал чоловіка: справжній джентльмен, мудрий і добрий, хоробрий і щиросердний, щирий і справедливий» [Baier S., 2022, с.7]. Зрозуміло, що атмосфера в сім'ї була космополітичною і не сприймала націоналізму та нетолерантності. Тому й не дивно, що Першу світову війну Ріхард Куденхофе-Калергі сприйняв як «громадянську війну серед європейців, як першорядну катастрофу». Надалі все його життя було підпорядковане ідеї європейського об'єднання, що мало, серед іншого, унеможливити повторення нової війни на європейському континенті.

У 1922 р. Ріхард Куденхофе-Калергі, після того, як йому не вдалося вмовити президента Чехословаччини Томаша Масарика взяти на себе ініціативу з започаткування пан'європейської організації, робить перший крок до публічного представлення своїх ідей. У листопаді цього року у двох найвпливовіших німецькомовних газетах виходить його стаття під назвою «Пан'європа. Пропозиція», а саме: 15-го листопада у берлінській газеті «Vossische Zeitung» та 17-го листопада віденській «Neue Freie Presse» [Baier S., 2022, с.7; Waldburg S., 2022, с.13]. 1923 р. він публікує свій знаменитий «Пан'європейський маніфест», який минулого року вперше вийшов в українському перекладі у знаному чернівецькому видавництві «Букрек» [Куденхофе-Калергі Р. Н., 2022].

У цих своїх публікаціях Куденхофе-Калергі висунув три засадничих виклики-небезпеки, які штовхали європейські народи до об'єднання. Перший з них – це загроза нової європейської війни, яка може виявитися для Європи фатальною за наслідками. А те, що версальська система залишила для цього достатньо проблем, Куденхофе-Калергі усвідомлював дуже добре. Другий виклик – небезпека російського вторгнення. Він вважав неприциповим, чи в Росії буде

«червона» чи «біла» диктатура. Головне, що Росія завдяки хорошим урожаям, американському капіталу і німецькій організації, відновлюватиметься швидше, ніж Європа це підозрює. У наслідку, відновлена економічно Росія обов'язково прагнутимете до експансії і її першою жертвою будуть європейські народи, які межують з її західними кордонами.

За його баченням, двадцяті-тридцяті роки мали стати «справжніми перегонами між об'єднанням Європи та відновленням Росії: якщо Росії вдасться відновитися від її економічної катастрофи раніше, аніж Європа зуміє об'єднатися – Європа безповоротно буде підпорядковуватися російській гегемонії; якщо Європа об'єднається до відновлення Росії – вона врятується від російської загрози».

Третій виклик – економічна руїна в Європі, спричинена наслідками Першої світової війни. Як наслідок – небезпека економічної залежності, насамперед від наймогутнішої економіки США. Єдиним виходом з цієї ситуації Ріхард Куденхофе-Калергі вбачав у Пан'європі, тобто злитті всіх демократичних держав континентальної Європи в міжнародну групу, в політичне та економічне об'єднання [Kalergi's Pan-Europa, 2015]. Важливим було і те, що у 1924 р. було засновано журнал «Пан'європа», де широко обговорювалася ідея європейської федерації [Innovative Ansätze, 2021].

Пан'європейський рух і Союз безпосередньо фінансувалися впливовими фінансистами та аристократами. У 1924 р. друг Калергі барон Луї Натаніель де Ротшильд познайомив його з гамбурзьким банкіром Максом Варбургом. Останній запропонував 60 000 золотих марок для фінансування перших трьох років руху. Варбург і Калергі залишалися в «постійному інтелектуальному діалозі» з цього приводу [Kalergi's Pan-Europa, 2015]. Макс Варбург познайомив його зі своїми братами – Феліксом і Полем Варбургами та американським фінансистом Бернардом Барухом у 1925 році. Роберт Бош, німецький підприємець, був настільки вражений ідеями Калергі, що заснував Фонд розвитку Пан'Європи. Паневропейський рух фінансово підтримувався також такими відомими аристократичними родами як Турн-і-Таксіс, Віттлесбахів, Габсбургів і власне Калергі [Kalergi's Pan-Europa, 2015].

Калергі мав підтримку також багатьох провідних державних діячів та представників культурної еліти. Так, для прикладу, федеральний канцлер Австрії Ігнац Зайпель надав Пан'європейському руху штаб-

квартиру в Гофбурзі, а сам став президентом австрійського відділення Пан'європейського союзу. Така широка підтримка дозволила вже за три роки зібрати і провести у Відні 3-6 жовтня 1926 р. Перший конгрес пан'європейського руху. У ньому взяли участь 2000 представників 24 народів Європи. Серед них був і українець Ольгерд Бочковський. Його мандат знайшла у фондах ЦДАГО в Києві доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Ганна Скорейко і опублікувала на своїй сторінці у Фейсбучі [Особиста сторінка Ганни Скорейко].

У своїй діяльності у 20-х роках Калергі орієнтувався на Францію, де його ідеї віднайшли широкий відгук серед політичної еліти і державних діячів цієї країни. Ще 1924 р. він звернувся з відкритим листом до французького парламенту. У 1927 р. французький міністр закордонних справ Арістід Бріан став почесним президентом Пан'європейського союзу, який відігравав активну роль в діяльності Пан'європейського союзу в 1920-і роки [Posselt M., 2022, с.14]. А у вересні 1929 р. А. Бріан виступив в Лізі Націй з проектом меморандуму про «європейський федеральний союз» [Innovative Ansätze, 2021]. Франція в цей час активно просувала ідею утворення блоку європейських держав навколо французько-німецького союзу на чолі з Парижем та на противагу впливу США та Англії. Однак, економічна криза, яка охопила Європу і світ стала на заваді реалізації цієї ідеї.

У наступні десятиліття, особливо після Другої світової війни відбувається процес інституалізації ідеї європейської єдності, але це вже тема інших досліджень. На сьогоднішній день Пан'європейський союз – це активна громадсько-політична організація, спрямована на об'єднання всіх європейців.

У 2016 р. в Україні зареєстровано ГО «Пан'європейський союз Україна». Керівником та ідейним натхненником цієї організації є доктор історичних наук, професор, випускник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Ігор Жалоба.

Свою діяльність Союз здійснює в рамках різних європейських політичних структур, включаючи Європейський парламент. У статуті Пан'європейського союзу вказано, що дана організація є незалежною від політичних партій і рухів.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича реальними діями долучається до різних проектів Пан'європейського союзу. Важливою складовою щодо реалізації основних ідей пан'євро-

пеїзму для університетської спільноти є міжнародна діяльність у системі освіти. Адже, в умовах глобалізації (а для України подальшої європеїзації) повноцінна діяльність вищої школи можлива лише завдяки інтернаціоналізації закладів вищої освіти. Незважаючи на віроломний напад російської федерації 24 лютого 2022 року, університету вдалося поступово відновити, насамперед, мобільність студентів, викладачів та співробітників до іноземних університетів-партнерів, а також приймати закордонних представників у Чернівцях й започаткувати проєвропейські науково-публіцистичні видання.

У рамках зазначених європейських ініціатив під час політичних подій Першого Євромайдану і після його перемоги Кафедрою міжнародної інформації ЧНУ було започатковано міжнародний проєкт у співробітництві з Буковинською партнерською агенцією та Фондом імені Стефана Баторія (Польща) – видання періодичного суспільно-політичного журналу «Форум». У 2004-2010 роках було опубліковано 10 випусків. Один з них під назвою «Європейська мозаїка: турботи, сподівання, рішення» було присвячено проблемам сучасної Європи, її традиціям і сьогоденню, а також входженню України до європейської спільноти. Тут була опублікована зокрема редакторська стаття, присвячена 60-річчю плану Роберта Шумана, що об'єднав тоді Європу, не давши їй сповзти до нової ворожнечі [Фісанов В. Обличчям до Європи, 2010].

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича також розвиває тісні зв'язки з освітніми, науковими, культурними та іншими закладами з понад 30 країн світу. Загальна кількість угод станом на грудень 2022 року складає 206, що відповідає числу минулого року. При цьому слід врахувати, що з початком російської агресії всі домовленості з російськими та білоруськими ЗВО були розірвані університетом в односторонньому порядку. Більша частина угод діє, за кожною з них співпрацюють щонайменше 1-2 напрямки. Тобто абсолютна більшість кафедр університету різною мірою залучені до співпраці з іноземними партнерами. Кожного року активізується робота з розширення участі університету в міжнародних проєктах. Факультети за підтримки відділу міжнародних зв'язків залучаються до подання грантових заявок, координування та реалізації міжнародних проєктів. До того ж, у кожному інституті та факультеті призначено заступників з міжнародної діяльності, що сприяє кращій комунікації та розвитку прямих контактів з іноземними партнерами.

До кінця 2017 року важливу роль відігравали проекти європейської програми Еразмус Мундус, у яких університет брав участь, починаючи з 2011 року. Еразмус Мундус – це добре відома освітня програма ЄС, започаткована в 2004 р. і спрямована на активізацію міжнародної співпраці та підвищення мобільності студентів, викладачів, науковців та співробітників європейських університетів та університетів країн Східного партнерства. З 2011 р. університет брав участь у 6 проектах цієї програми, що є досить позитивним результатом по Україні.

Наш університет був задіяний також у низці проектів TEMPUS – програми зовнішньої допомоги Європейського Союзу. Її мета – сприяти модернізації системи вищої освіти у країнах-партнерах (країнах-сусідах) ЄС через активізацію співпраці між ЗВО держав-членів ЄС та країн-партнерів. Починаючи з 2011 року, у ЧНУ виконувалося 8 проектів за цією програмою.

Серед інших, в університеті виконувалися й наступні: програма Жана Моне (3 проекти) та Спільна операційна програма Румунія – Україна – Республіка Молдова 2007 – 2013 рр. (3 проекти).

З 2014 року за фінансової підтримки Європейського Союзу, на заміну вищезгаданим, запроваджено загальну програму ЕРАЗМУС+. Її цілями є: удосконалення навичок і здатності до працевлаштування студентів та сприяння конкурентоспроможності європейської економіки; покращення якості викладання та навчання тощо.

У листопаді цього року оголошено наступний конкурс за новою програмою Еразмус+ 2021-2027 рр. На кінець 2022 року університет виконує 5 проектів за програмою Еразмус+ КА2; підписано понад 40 угод у рамках мобільності студентів, викладачів та співробітників. Зазначимо також, що успішно завершилося виконання 2 проектів за напрямком КА2 [Міжнародна співпраця, 2022].

Висновки. Отже, участь студентів і викладачів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича в різних міжнародних програмах і проектах є, на нашу думку, реальним втіленням програмних ідей пан'європеїзму, котрі сприяють сучасним процесам успішної європейської інтеграції України у гуманітарній та освітній сферах.

Джерела та література:

1. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. (2001). Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Київ. Ін Юре. 264 с.

2. Куденхофе-Калергі Р. Н.(2022). Пан'європа: маніфест / пер. з нім. М. Кулика. Чернівці. Букрек. 100 с.

3. Міжнародна співпраця університету в 2022 році (2022). [http://www.chnu.edu.ua /in dex.php?page=ua/news&data\[5012\]\[id\]=17586](http://www.chnu.edu.ua/in dex.php?page=ua/news&data[5012][id]=17586)

4. Особиста сторінка Ганни Скорейко у фейсбук. <https://www.facebook.com/anna.skoreyko.3/posts/1243492382882033>

5. Скрипник О. М. (2017). Розвиток ідей європейської єдності у 20-30-х рр. ХХ ст. Емінак: науковий щоквартальник.. № 1 (17). Січень-березень. Т. 2.

6. Фісанов В. (2010). Обличчям до Європи (до 60-річчя Декларації Шумана. Форум. №1(8). Чернівці. Золоті литаври.

7. Baier S. (2022). Verteidiger der abendländischen Lebensform. Paneuropa Österreich. 47. Jg. Nr. 6.

20

—

8. Innovative Ansätze zur persönlichen Entwicklung und Verbesserung der Gesundheit: Paneuropäische Bewegung: historisch, politisch, identische Genese und Evolution. (2021). Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 4. Teil 9. Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhatAV.

9. Kalergi`s Pan-Europa: Ideological and Geopolitical Origins of the EU. (2015). <http://www.eurocanadian.ca/2015/02/ideological-and-geopolitical-origins-of-eu-richard-voncoudenhove-kalergis-pan-europa.html>

10. Posselt M. (2022). Vom Funken zur Fackel. Paneuropa Deutschland. 45. Jg. August.

11. Waldburg S. (2022). Europäischer Parlamentarismus. Paneuropa Österreich. 47. Jg. Nr. 6.

References:

1. Копійка V.V., Shynkarenko T.I. (2001). Yevropeys'kyy Soyuz: zasnuvannya i etapy stanovlennya. Kyiv. In Yure. 264 s.

2. Kudenkhofe-Kalergi R. N.(2022). Pan'yevropa: manifest / per. z nim. M. Kulyka. Chernivtsi. Bukrek. 100 s.

3. Mizhнародna spivpratsya universytetu v 2022 rotsi (2022). [http://www.chnu.edu.ua /in dex.php?page=ua/news&data\[5012\]\[id\]=17586](http://www.chnu.edu.ua /in dex.php?page=ua/news&data[5012][id]=17586)

4. Osobysta storinka Hanny Skoreyko u feysbuk. <https://www.facebook.com/anna.skoreyko.3/posts/1243492382882033>

5. Skrypnyk O. M. (2017). Rozvytok idey yevropeys'koyi yednosti u 20-30-kh rr. KHKH st. Eminak: naukovyy shchokvartal'nyk.. № 1 (17). Sichen'-berezen'. T. 2.
6. Fisanov V. (2010). Oblychchiam do Yevropy (do 60-richchya Deklaratsiyi Shumana. Forum. №1(8). Chernivtsi. Zoloti lytavry.
7. Baier S. (2022). Verteidiger der abendländischen Lebensform. Paneuropa Österreich. 47. Jg. Nr. 6.
8. Innovative Ansätze zur persönlichen Entwicklung und Verbesserung der Gesundheit: Paneuropäische Bewegung: historisch, politisch, identische Genese und Evolution. (2021). Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 4. Teil 9. Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhatAV.
9. Kalergi's Pan-Europa: Ideological and Geopolitical Origins of the EU. (2015). [http://www.eurocanadian.ca/2015/02/ideological-and-geopolitical-origins-of-eu-ri chard-voncoudenhove-kalergis-pan-europa.html](http://www.eurocanadian.ca/2015/02/ideological-and-geopolitical-origins-of-eu-ri-chard-voncoudenhove-kalergis-pan-europa.html)
10. Posselt M. (2022). Vom Funken zur Fackel. Paneuropa Deutschland. 45. Jg. August.
11. Waldburg S. (2022). Europäischer Parlamentarismus. Paneuropa Österreich. 47. Jg. Nr. 6.